

Apsolutna metodologija naučno-istraživačkog procesa
Miloš Bešić, *Metodologija društvenih nauka*. Novi Sad:
Akademski knjiga, 2019, 424 strana.

Udžbenik *Metodologija društvenih nauka* je sistematičan prikaz savremene metodologije i principa koji je karakterišu. Udžbenik je zapravo sveobuhvatan prikaz epistemološkog pozicioniranja, istraživačkog procesa, posebnih metoda prikupljanja podataka i na kraju analize podataka. Sadržaj udžbenika je pažljivo prilagođen širokom čitalačkom auditorijumu, ne pretpostavljajući poznavanje ni osnovnih metodoloških pojmova, pa je stoga koristan za studente osnovnih studija, koliko i za iskusne istraživače i naučne radnike. Ono što ove stranice čini dragocnim, jeste spretnost prikazivanja matematičke pozadine statističkih postupaka, bez namere da se čitalac zbuni terminologijom struke ili konfuznim numeričkim objašnjenjima, što je, bez sumnje, retkost za udžbenike iz ove oblasti.

Kako bi postigao efekat kumulacije stečenog znanja, autor je udžbenik podelio na tri dela i niz referentnih poglavlja. Prvi deo je označen kao *Nauka i naučni metod*, te se u njemu razmatra nauka i principi na kojima ona počiva, smeštajući naučno saznanje u ono što je zapravo nastalo primenom naučnih metoda, a naučne metode shvatajući kao proizvod nauke. Upravo zbog toga je deo *Nauka i naučni metod*, prva celina koju autor obrađuje u udžbeniku. Prvo poglavlje posvećeno je epistemološkim principima nauke, kao i predstavljanju opone-

nata naučnog znanja. Autor objašnjava pojam naučne istine, dajući uvid u karakteristike i principe naučnog saznanja, držeći da je saznanje naučno ukoliko je objektivno, sistematično, precizno, pouzdano i proverljivo (opovrgljivo). Prethodno je zapravo uvod za upoznavanje čitalaca sa pojmom naučnog metoda (proces putem kojeg dolazimo do naučne istine, rečima autora) i uslovima koje on mora ispuniti. U ovome se Bešić vodi klasifikacijom Erla Babija, gde su javnost, sistematičnost i kontrolisanost osnova naučnog metoda. Oponenti naučnom znanju su jasno navedeni i koncizno objašnjeni, a među distinktivnim karakteristikama naučne istine, autor naglašava kritičko mišljenje, apelujući da bez kritike postojećeg znanja ne možemo govoriti o nauci. U drugom poglavlju se govori o ključnim ontološkim i epistemološkim pitanjima, sa osvrtom na problem objektivnosti i osobenosti društvenih nauka u ovom smislu. Autor iscrpno, te uz pomoć tabelarnih prikaza, prezentuje ključne razlike između objektivizma i konstrukcionizma, kao i sva epistemološka stanovišta koja se direktno oslanjaju na njih. Bešićevo jasno kazivanje misli, potpomognuto slikovitim primerima, posebno godi ovom delu udžbenika, gde čitalac vrlo lako uočava razlike između epistemoloških škola i pravaca, kao i osnovne epistemološke probleme objektivizma i konstrukcionizma. Pomoću spoznatog u prethodnom poglavlju, čitalac

uz malo napora razumeva ontološke, epistemološke i metodološke razlike kvantitativnog i kvalitativnog pristupa u društvenim naukama, što je i tema trećeg poglavlja. Autor nije izostavio mešoviti pristup i triangulaciju, što studentima približava istraživački proces u praksi, u kojem je često jedan metod i epistemološka jednoobraznost – nedovoljna. Na kraju poglavlja, autor navodi kriterijume valjanosti naučnog istraživanja u društvenim naukama, podsetivši da se često u praksi koriste već standardizovani načini merenja određenih fenomena, poput Bogardusove skale socijalne distance ili Adornove skale autoritarnosti.

U sledećem poglavlju autor predstavlja, u svojoj njenoj kompleksnosti, strukturu naučnog znanja. Počevši od pojma kao ključne jedinice naučnog mišljenja, Bešić nas upoznaje sa čitavim nizom teorija koje se bave njegovim uobličavanjem, došavši do zaključka da je on idealizacija stvarnosti, postoji samo u idealitetu, te je njegov smisao reprezentativnost empirijskog sveta. Definicijama je u udžbeniku posvećena nužna pažnja, ali bez opterećivanja teksta. Jasno su navedeni tipovi definicija, a kao epistemološki najplodnije, autor izdvaja esencijalističke definicije. Konačno, kao rezultat dugog procesa uobličavanja pojmova, kategorija, definicija i naučnih zakona, autor izdvaja važan oblik naučnog saznanja – naučnu teoriju. U poglavlju je poseban deo namenjen karakteristikama valjano postavljenih hipoteza, koje su eksplicitno navedene. Bešić se na posletku vraća na probleme izvan teorije, suočavajući čitaoca sa postavljanjem hipoteze u stvarnom istraživačkom procesu. Definisanje istraživačkog problema i postavlja-

nje istraživačkog pitanja se elaborira u četvrtom poglavlju, gde se opisuje ustrojenje samog postupka naučnog istraživanja. Nakon celovitog objašnjenja o preciznoj identifikaciji analitičke jedinice, autor objašnjava na koji način istraživač određuje uzorak. Bešić objašnjava odnos između populacije (klase pojava) koju uzorkujemo, okvira uzorkovanja i intervala uzorkovanja uz pomoć primera, što čini dokučivom svaku od metoda uzorkovanja, koje u daljem tekstu objašnjava. Pored toga, ovo poglavlje objašnjava pripremu instrumenata istraživanja, prikupljanje podataka i na kraju analizu podataka uz izvođenje ključnih zaključaka, te prikazivanje dobijenih rezultata na osnovu istraživanja.

Drugi deo pod nazivom *Kvantitativni metodi u društvenim naukama*, zauzima najviše prostora u samom udžbeniku. Iz didaktičkih i metodičkih razloga, drugi deo sačinjavaju tri celine, gde je u prvoj obrađivano pitanje dizajna kvantitativnih istraživanja, drugoj konceptualizuje i problematizuje dva dominantna kvantitativna metoda – eksperiment i anketni metod, a treća je posvećena analizi kvantitativnih podataka, uz poseban osvrt na probleme u postupcima testiranja i interpretacije statističkih podataka, te njihovim povezivanjem sa teorijskim hipotezama.

Prva celina *Izgradnja konceptualnog okvira i formulisanje hipoteza* detaljno prikazuje faze kvantitativnog istraživanja kroz elaboraciju postupaka konstruisanja teorije, formiranje koncepata korisne teorije, povezanost koncepata unutar teorije i testiranje teorije. Uz to, posebna pažnja u ovoj celini posvećena je formulisanju i testiranju hipoteza i transformaciji konce-

pata u varijable, a celina je zaokružena nezaobilaznim značajem operacionalizacije, te pronalaženjem indikatora za merenje društvenih pojava. Drugo poglavlje je posvećeno eksperimentu kao metodi u društvenim naukama, gde pronalazimo tipologiju eksperimenta, načine sprovođenja eksperimentalnog istraživanja u društvenim naukama, te verifikaciji eksperimentalnog istraživanja. Eksperiment je određen kao metod koji se u društvenim naukama upotrebljava najčešće na mikrosociološkom nivou, tačnije, u situacijama kada neposredne socijalne varijable mogu uticati na ishode koji se tiču stavova i ponašanja. Autor navodi sva ograničenja eksperimenta, ali napominje da je u pitanju najbolji mogući metod u nauci uopšte. Fišerovim rečima, ideja eksperimenta je u udžbeniku objašnjena kao merenje efekata nezavisne varijable na zavisnu, a na način da manipuliramo tim efektom. Uz pomoć shematskih prikaza, u udžbeniku su prikazane različite vrste eksperimenata i odnosa njihovih elemenata, gde se čitalac lako snalazi i jednostavno uočava razlike među pomenutim tipovima. Anketno istraživanje je obrađivano na istovetan način, kroz značaj, tipove i ciljeve anketnog istraživanja. Takođe, autor jasno određuje kategorije činjenica koje prikupljamo anketnim istraživanjem i faze anketnog istraživanja, gde je svakoj fazi posvećen poseban deo teksta sa celovitim objašnjenjem njenog značaja.

Najobimnije, a možda i najznačajnije poglavlje u celom udžbeniku jeste *Analiza kvantitativnih podataka*. Bešić u ovom delu sa izvesnom lakoćom objašnjava univarijantne, bivarijantne i multivarijantne metode, koje se najčešće koriste u kvantitativnim istraži-

vanjima, čineći ih logičnim, dokučivim i primenljivim. Objašnjavanjem na više nivoa, autor se vraća na koncept varijable, ali iz perspektive skala, mera centralne tendencije, mera varijabilnosti i distribucije. Nakon toga, prikazane su osnove testiranja hipoteza, uz pomoć nedvosmisleno objašnjenih matematičkih formula, usklađenih grafikona i rezultata testova iz programskog softvera SPSS. Nakon čitanja ovog dela udžbenika, zainteresovani čitalac razume razlike između varijabli, ume da ih definiše u SPSS-u, ali i da koristi testove u skladu sa podacima koji su mu dostupni. Dakle, Bešić svog čitaoca čini u potpunosti istraživački sposobnim. Međutim, autor je ostavio prostora i za posebno zainteresovane, predstavljanjem hijerarhijskog linearnog modeliranja i strukturalnog modeliranja, što udžbenik izdvaja u odnosu na dostupne publikacije iz ove oblasti na srpskom jeziku.

Treći deo udžbenika posvećen je kvalitativnim metodama. Prvih nekoliko poglavlja posvećeno je specifičnosti kvalitativnog pristupa u društvenim naukama, karakteristikama istraživanja koja označavamo kao kvalitativna, pa i zajedničkim karakteristikama prethodno elaboriranih kvantitativnih i kvalitativnih metoda. Nakon toga, autor predstavlja posebne kvalitativne metode, počevši od posmatranja, potom individualnog i grupnog intervjuja, analize sadržaja, analize diskursa i studije slučaja. Svaki metod je predstavljen na način da se razumeju ključni teorijsko-saznajni aspekti i epistemološki značaj, zatim se objašnjavaju procedure prikupljanja podataka, a posebno za svaki metod i načini analize podataka. Od posebnog značaja je napor autora da u okviru

poglavlja *Analiza kvalitativnih* podataka shematski prikaže postupke kodiranja kvalitativnih podataka u vodećem softveru za analizu kvalitativnih podataka NVivo-u.

Metodologija društvenih nauka je možda jedinstven primer udžbenika iz oblasti metodologije koji nesebično, na srpskom jeziku, objašnjava i najkomplicovanije postupke iz oblasti statistike, uz detaljnu metodološku elaboraciju. Udžbenik je jasan, koncizan i prilagođen studentima, što značajno može unaprediti krajnje neophodno razumevanje metodologije i statistike u društvenim naukama u Srbiji. Dve su najveće didaktičke i edukativne vrednosti udžbenika. Prvo, to je njegova slojevitost, naime, različita poglavlja i delovi udžbenika

prilagođeni su potrebama za sticanje različitih nivoa znanja. Drugo, to je detaljan, jednostavan i koristan prikaz procedura i postupaka kada je reč o analizi empirijske evidencije, bilo kvalitativne, bilo kvantitativne. Upravo su ovo sadržaji koji su u domaćoj metodološkoj literaturi najdeficitarniji, te u ovom pogledu udžbenik predstavlja značajan korak napred u pravcu izlaženja u susret potrebama svima koji u svom naučnom i praktičnom radu žele da unaprede svoje znanje i veštine. U pitanju je savremeni udžbenik, modernog dizajna, bogat pažljivo osmišljenim grafikonima i slikovitim prikazima, što ide u korist razumevanju kompleksne materije o kojoj je reč.

Lenka Tanasković